

Miroslav Smajić, Fakultet sporta i fizičkog vaspitanja Univerziteta u Novom Sadu
Bogdan Tomić, Sportska akademija, Beograd
Dragoljub Bekvalac, FK „Hajduk“, Kula

STAVOVI FUDBALERA RAZLIČITOG UZRASTA O NEDOZVOLJENIM STIMULATIVNIM SREDSTVIMA OPORAVKA

UVOD

Nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka smatra se upotreba ili davanje nekom sportisti supstanci koje veštački utiču na poboljšanje fizičkog i psihičkog stanja sportiste i na taj način povećavaju njegov uspeh u sportu. Unos materija koje zdrav organizam može sam da sintetiše kao hormone (testosteron, kortizon, hormon rasta i drugi) takođe spada pod pojam dopinga. Doping supstance su po svom hemijskom sastavu i po svom delovanju na organizam sportiste različite.

Neka istraživanja su dovela do zaključka da je važno da se preduzmu mere kako bi se pomoglo mladim sportistima i ljudima bliskim njima (roditelji, treneri, prijatelji, itd) da se spreči rizik u vezi sa dopingom (Llorens, 2008).

Upotreba i zloupotreba različitih supstanci je redovno zabeležena u svim profesijama gde uspeh zavisi od fizičkih sposobnosti i izvođenja (Sekulić i sar. 2008).

Brojne studije su pokušavale da utvrde motive za korišćenje dopinga. Motivi vrhunskih sportista za doping se prvenstveno odnose na održavanje ili poboljšanje fizičkog funkcionisanja, suočavanje sa društvenim ili psihološkim pritiscima, ili težnju za ostvarivanje društvenih i psiholoških ciljeva. Većina sportista ima negativan stav prema dopingom u sportu i u prilog tome navode neophodnost preduzimanja nekih konkretnih koraka da se spreči upotreba stimulativnih sredstava, ali su i pored toga oni i dalje zabrinuti zbog načina testiranja, odnosno pouzdanosti i integriteta procedure ispitivanja. Iako su dokazi na osnovu sprovedenih mnogobrojnih istraživanja u tom pogledu oskudni, po svemu sudeći sportisti se zalažu za intenzivnije sprovođenje doping testiranja, uz želju da se obezbedi više informacija od strane Nacionalnog Upravnog Organa i Anti-doping agencija (Backhouse i sar. 2006).

Počeci dopinga idu daleko u prošlost, pošto su ljudi oduvek tražili način da bolje izvode neki posao ili da se manje umaraju. U savremenom sportu, koji priznaje samo prva mesta, sportisti ne biraju sredstva kako bi ostvarili ciljeve. Pritom vrlo malo ili uopšte ne misle na brojne negativne posledice koje se često javljaju kao isključiva posledica uzimanja različitih nedozvoljenih sredstava. Od osude porodice, prijatelja i javnosti, preko finansijskih kazni i oduzimanja medalja, pa do celog niza zdravstvenih posledica (hormonalni poremećaji, tumori, srčani i moždani udari,...), poduža je lista razloga zbog kojih bi sportista trebao dvaputa razmisliti pre nego ih konzumira (Pipe i sar. 2002). Sve te posledice, ako su sportisti upoznati sa njima, trebale bi izazvati određene strahove. Strah uopšteno, možemo definisati kao negativan osećaj koji čovek doživljava kao vidi odnosno očekuje opasnost, bila ona stvarna ili nerealna (David i sar. 2008). Neki autori ističu da je najopasniji problem dopinga to što se posledice mogu javiti i kod kasnijih naraštaja (Naglić i sar. 2006). Velika većina sportista nemaju

zavisnost od poboljšanja performansi ili zavisnosti od stimulativnih sredstava. Međutim, u praksi ima pojedinaca koji se bave sportom i intenzivno koriste stimulativna sredstava, te samim tim imaju veće izgleda povećanog rizika za razvoj bolesti i sindroma zavisnosti (Franques i sar. 2001).

Sportisti troše mnogo veći deo svog vremena na oporavak nego na trening. Ipak, mnogo pažnje je posvećeno treningu a vrlo malo oporavku. Oporavak se može podeliti u tri grupe: I) neposredni oporavak nakon napora; II) kratkoročni oporavak između ponavljanja (npr. između setova otpora ili intervala borbe) i III) trening oporavka između treninga (Bishop i sar. 2008).

Danas se velika pažnja posvećuje nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka, međutim na našim prostorima dosadašnja istraživanja iz oblasti primene sredstava oporavka gotovo da nisu ni publikovana (na zadovoljavajućem uzorku ispitanika i uz primenu korektnih metodoloških postupaka), te iz tih razloga za upoređivanje mogu da posluže samo radovi koji se pretežno odnose na stavove sportista u vezi trenažnog procesa (koji je u funkciji sistema pripreme) i trenažnih ili nekih drugih sredstava oporavka (Smajić i sar. 2009, 2009a, 2009b i 2010). Upoređujući stavove prema sportu (sportista različitog ranga takmičenja i nesportista) utvrđeno je da su najveće vrednosti opšteg stava prema sportu imali sportisti nižeg ranga takmičenja, nešto niže vrednosti vrhunski sportisti dok su nesportisti imali pretežno pozitivne opšte stavove prema sportu (Havelka i sar. 1981). Razlozi zabrane upotrebe nedozvoljenih stimulativnih sredstava oporavka su zdravstveni (različite grupe ovih sredstava izazivaju različite, većinom štetne posledice po zdravlje) i etički (uzimanje raznih lekovitih supstanci u suprotnosti je sa osnovnim načelima sporta, sportska takmičenja treba da predstavljaju takmičenje učesnika a ne farmakologa i lekara, sa medicinske tačke gledišta pogrešno je zdravoj osobi davati lekove i razni sintetički preparati mogu izazvati razne prateće neželjene efekte) a pored njih praktična iskustva ukazuju da problem dopinga postaje sve više i pravni problem, stavlajući medicinske i druge aspekte (sociološke i etičke) u drugi plan (Malacko i sar. 2004.).

Cilj istraživanja je da se ispituju stavovi fudbalera različitog uzrasta o nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka.

MATERIJAL I METODE

Uzorak ispitanika čini 120 fudbalera, iz devet klubova različitog ranga takmičenja sa područja Fudbalskog saveza Vojvodine (super liga Srbije = 43, prva liga Srbija = 40 i srpska liga = 37), koji su podeljeni u dve grupe na osnovu uzrasta (I grupa (65) – 18-25 godina starosti, II grupa (55) – preko 25 godina starosti).

Autori su definisali uzorak varijabli koji sačinjava sistem od 10 stavova (tvrdnji), a svaki stav (tvrdnja) sadrži 5 verbalnih kategorija (u potpunosti se ne slažem, delimično se ne slažem, neodlučan, delimično se slažem, u potpunosti se slažem). Stavovi (tvrdnje) primenjeni u istraživanju su: 1. Bez obzira na posledice po zdravlje sportisti zbog postizanja dobrih rezultata treba da uzimaju nedozvoljena stimulativna sredstva (stimulanse, narkotike, anabolike), 2. Sportista treba da uzima nedozvoljena stimulativna sredstva samo u slučaju ako želi da se što brže oporavi za trening, 3.

Nedozvoljena stimulativna sredstva nisu štetna po zdravlje sportista, 4. Narkotičke analgetike (morfin, metadon i sl.) treba da primenjuju u slučaju povreda kako bi izdržali napore "pod injekcijom", 5. Sportisti mogu koristiti krvni doping, 6. Upotreba alkohola i marihuane je u potpunosti zabranjena u sportu, 7. Uzimanje raznih lekovitih supstanci u suprotnosti je sa osnovnim karakteristikama sporta, 8. Sportska takmičenja treba da predstavljaju nadmetanje isključivo sportista a ne farmakologa i lekara, 9. Sa medicinske tačke gledišta pogrešno je zdravoj osobi davati lekove i 10. Razni sintetički preparati mogu izazvati razne preteće neželjene efekte i mogu imati vrlo ozbiljne posledice po zdravlje sportista, te ih ne treba koristiti.

Da bi se izbeglo gubljenje informacija, pronalaženjem najfinijih veza i saznanja, na neparametrijskim veličinama, izvršeno je skaliranje podataka na tabelama kontingencije. Ovim postupkom se, na osnovu učestalosti, svakoj klasi pridružuje realan broj. Činjenica da je na skaliranim vrednostima moguća primena postupaka vezanih za skalu razmere, ukazuje da na ovaj način dolazi do novih saznanja u istraživačkom radu, do kojih se ne bi došlo primenom postupaka i metoda vezanih za neparametrijske sakale. Skaliranje podataka ne isključuje primenu neparametrijskih testova. Na osnovu izloženog vidi se da je na skaliranim podacima moguća primena multivarijantne analize varijanse (MANOVA), diskriminativne analize i drugih parametrijskih postupaka i metoda. Od univarijantnih postupaka primenjeni su Roy-ev test, Pirsonov koeficijent kontingencije (χ), koeficijent multiple korelacije (R).

REZULTATI

Podaci u Tabeli 1 pokazuju multivarijantnu razliku u stavovima o nedozvoljenim sredstvima oporavka između grupa formiranih po uzrastu (I grupa od 18 do 25 godina, n=65 i II grupa stariji od 25 godina, n=55). Razlika je statistički značajna na nivou p=0.01.

Tabela 1. Multivarijantna značajnost razlika između fudbalera različitog uzrasta u sistemu stavova o "Nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka"

F	p
2.380	.01364

Iz tabele 2 u kojoj je prikazana univarijantna značajnost razlika, vidi se da su te razlike statistički značajne u pet stavova. Ovi stavovi su pod rednim brojem 3, 4, 5, 7 i 10. Analizom navedenih tvrdnji u svih 5 stavova, može se zapaziti da im je zajedničko da daju informacije o stepenu poznavanja štetnog uticaja na organizam sportiste usled uzimanja nedozvoljenih sintetičkih preparata. Na osnovu navedenog može se zaključiti da razlike između grupa formiranih po uzrastu su upravo u navedenoj informisanosti.

Tabela 2. Univarijantna značajnost razlika između fudbalera različitog uzrasta u sistemu stavova o “Nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka”

Royev test i ANOVA					
Cr = .0337					
	R	CHI	F	p	Disk. Koef.
1	.0217	.1457	2.6172	.1084	-
2	.0103	.1009	1.2261	.2704	-
3	.0509	.2201	6.3281	.0132	-
4	.0405	.1973	4.9828	.0275	-
5	.0348	.1834	4.2568	.0413	.05
6	.0219	.1463	2.6389	.1069	-
7	.0312	.1740	3.8026	.0535	.05
8	.0139	.1169	1.6592	.2002	-
9	.0264	.1603	3.1959	.0764	-
10	.0419	.2005	5.1611	.0249	.06

U tabeli 3. vidimo koji su to stavovi koji su doprineli najvećim razlikama između grupa. Prikazana je diskriminativna značajnost razlika između grupa i jasno se uočava da su najvećoj diskriminaciji doprinela dva stava (10 i 7). Diskriminativan je i stav 5 ali uključivanjem ovog stava diskriminativnost se smanjila što pokazuje porast nivoa značajnosti na $p=0.00$. Zbog ovakvog stanja razlike su interpretirane samo kod stava 10 (Razni sintetički preparati mogu izazvati razne preteće neželjene efekte i mogu imati vrlo ozbiljne posledice po zdravlje sportista, te ih ne treba koristiti) i 7 (Uzimanje raznih lekovitih supstanci u suprotnosti je sa osnovnim karakteristikama sporta).

Tabela 3. Diskriminativna značajnost razlika između fudbalera različitog uzrasta u sistemu stavova o “Nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka”

n	F	p
2	3.859	.0238

Cilj je, kako se iz obe tvrdnje vidi, da se preko stava o ovim tvrdnjama utvrdi kod fudbalera njihova informisanost o štetnim efektima sintetičkih preparata i lekova po zdravlje sportista.

Centroidi (tabela 4.) nam pokazuju da je u ovom svojstvu bolja druga grupa, odnosno da su stariji sportisti više upoznati sa štetnim dejstvom zabranjenih supstanci. Kako je ovde slučaj da su stariji sportisti is a većim sportskim stažom jasno je da stavovi ove grupe sportista zavise od sportskog iskustva i zrelosti. Nije na odmet pomenuti da je primena nedozvoljenih stimulativnih sredstava uvek vezana i za etičku i moralnu komponentu koje jačaju sa zrelošću i iskustvom sportiste.

Tabela 4. Centroidi i granica između fudbalera različitog uzrasta u sistemu stavova o “Nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka”

GRUPE	1	2
CENTROIDI	-.553	.654
GRANICA	0.50	

Iako je diskriminativna funkcija statistički značajna na nivou $p=0.00$ pažljivim pregledom homogenosti unutar grupa u odnosu na zauzete tvrdnje, posebno u diskriminativnim stavovima (tabela 5.) može se konstatovati da mnogi ispitanici mogu pripadati i jednoj i drugoj grupi, što govori da je ceo uzorak ispitanika, odnosno da su svi ispitanici visoko jedinstveni u stavovima o nedozvoljenim stimulativnim sredstvima – “doping”.

Tabela 5. Homogenost između fudbalera različitog uzrasta u sistemu stavova o “Nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka”

	N	%
1	42/65	64.61
2	31/55	56.36

ZAKLJUČAK

U generalnom pogledu može se zaključiti da se fudbaleri različitog uzrasta međusobno ne razlikuju i da su jedinstveni u potvrđivanju predloženih stavova, za razliku od ranijih istraživanja gde je ta razlika bila jasno izražena (Smajić i sar. 2009, 2009a, 2009b i 2010). Može se konstatovati da je najvećoj diskriminaciji doprineo stav 7 (Uzimanje raznih lekovitih supstanci u suprotnosti je sa osnovnim karakteristikama sporta), što je dobijeno i prilikom utvrđivanja stavova fudbalera različitog ranga takmičenja i različitog sportskog staža (Smajić i sar. 2009a; Smajić i sar. 20010a). Neki autori su u svojim istraživanjima zaključili da sa najviše informacija o doping problematici raspolažu sportisti od 18 do 24 godina (Sas-Nowosielski i sar. 2007).

Prethodna istraživanja se uglavnom svode na stavove da igrači treba da nose zaštitnu opremu tokom fudbalske utakmice (Braham i sar, 2004;.. Finch i sar., 2003), regulaciju telesne mase (Ber i sar., 1994.), kao i fer igru, što nije visoko prihvatljiv stav (Junge i sar., 2000).

Po pitanju upotrebe nedozvoljenih stimulativnih sredstava oporavka sportista, ispitanici su bili jedinstveni u svojim stavovima da oni ne žele da ih upotrebljavaju, s obzirom da su ona štetna po zdravlje sportista i da je uzimanje raznih lekovitih supstanci u suprotnosti sa osnovnim karakteristikama sporta. Međutim, u vezi krvnog dopinga ispitanici su bili podeljeni, a u vezi upotrebe alkohola i marihuane oni su tvrdili da su u potpunosti zabranjeni u sportu, čime su ukazali nedovoljno poznavanje pravnih regulativa Međunarodnog olimpijskog komiteta. Na osnovu ovog istraživanja jasno proizilazi konstatacija, da u vezi primene nedozvoljenih stimulativnih sredstava oporavka, sportisti nisu u dovoljnoj meri obavešteni o zdravstvenim, etičkim i pravnim

normama, kriterijumima i posledicama uzimanja nedozvoljenih stimulativnih sredstava oporavka. Iz tih razloga, proizilazi neposredna praktična pouka, da se u klubovima sportisti o upotrebi nedozvoljenih stimulativnih sredstava oporavka, u većoj meri informišu i obrazuju putem adekvatnih stručnih brošura, predavanja i razgovora sa stručnjacima odgovarajućih profila. Postoji nekoliko studija o stavovima fudbalera o različitim sredstvima oporavka.

Da je kojim slučajem ovo isto istraživanje bilo primenjeno sa fudbalerkama, verovatno bi se dobili sasvim drugačiji rezultati jer se žene više boje negativnih posledica konzumiranja dopinga od muškaraca a uz to je i dokazano da su one strašljiviji pol (Fredrikson i sar. 1996).

Ključni korak u procesu edukacije sportista, verovatno uključuje prikupljanje, odnosno stvaranje šire baze podataka, na osnovu više informacija od strane vrhunskih sportista, njihovih stavova i iskustava u primeni dopinga, a sve to u interesu daljih istraživanja ove veoma kompleksne problematike (Backhouse i sar. 2006).

LITERATURA

1. Baer, J.T., Dean, D.J., & Lambrinides, T. (1994). How high school football coaches recommend their players gain lean body mass. *Journal of Strength & Conditioning Research*, 8(2), 72-75.
2. Backhouse, S., McKenna, J., Robinson, S., Atkin, A. (2006). *International Literature Review: Attitudes, Behaviours, Knowledge and Education – Drugs in Sport: Past, Present and Future*. Leeds metropolitan university: Carnegie Research Institute.
3. Bishop, P.A., Jones, E., Woods, A.K. (2008). Recovery From Training: A Brief Review. *Journal of Strength and Conditioning Research*, 22 (3): 1015-1024.
4. Braham, R.A., Finch, C.F., McIntosh, A., & McCrory, P. (2004). Community football players' attitudes towards protective equipment – a preseason measure. *British Journal of Sports Medicine*, 38: 426-430.
5. David, M. B., Randy, J., L. (2008). *Psihologija ličnosti*. Zagreb: Naklada Slap.
6. Finch, C.F., McIntosh, A.S., McRory, P., & Zazryn, T. (2003). A pilot study of the attitudes of Australian Rules footballers towards protective headgear. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 6 (4): 505-511.
7. Franques, P., Auriacombe, M., Tignol, J. (2001). Sports, use of performance enhancing drugs and addiction. A conceptual and epidemiological review. *Annals of Internal Medicine*, 152 (7): 37-49.
8. Fredrikson, M., Annas, P., Fischer, H., Wik, G. (1996). Gender and age differences in the prevalence of specific fears and phobias. *Behaviour research and therapy*, 34 (1): 33-39.
9. Havelka, N., Lazarević, LJ. (1981). *Sport i ličnost*. Beograd: Sportska knjiga.

10. Junge, A., Dvorak, J., Rosch, D., Graf-Baumann, T., Chomiak, J., & Peterson, L. (2000). Psychological and sport-specific characteristics of football players. *American Journal of Sports Medicine*, 28: 22-28.
11. Llorens, N. (2008). *Young People's Attitudes towards Doping in Sport*. West Westmount Québec: Royal Canadian Mounted Police.
12. Malacko, J., Rađo, I. (2004). *Tehnologija sporta i sportskog treninga*. Sarajevo: Fakultet sporta i tjelesnog odgoja.
13. Naglič, V., Milošević, R. (2006). *Doping* (preuzeto sa www.sport-forma.com).
14. Pipe, A., Ayotte, C. (2002). Nutritional supplements and doping. *Clinical Journal of Sports Medicine*, 12: 245-249.
15. Sas-Nowosielski, K., Świątkowska, L. (2007). The knowledge of the world anti-doping code among polish athletes and their attitudes toward doping and anti-doping policy. *Human Movement*, 8 (1): 57-64.
16. Sekulić, D., Kostić, R., Miletić, Đ. (2008). Substance use in dance sport. *Medical problems of Performing Artists*, 23 (2): 66-70.
17. Smajić, M., Molnar, S. i Popović, S. (2009). Stavovi fudbalera različitog ranga takmičenja o trenažnim sredstvima oporavka. *Sportmont*, 18,19,20./VI: 149-152.
18. Smajić, M., Molnar, S., Popović, S. i Tomić, B. (2009a). Stavovi fudbalera različitog ranga takmičenja o nedozvoljenim stimulativnim sredstvima oporavka. U *Zbornik radova 2. Međunarodnog simpozijuma „Sport i zdravlje“*.(18-21). Tuzla: Fakultet tjelesnog odgoja i sporta.
19. Smajić, M., Tomić, B., Kapidžić, A. i Joksimović, A. (2009b). The attitudes of footballers belonging to different ranks of competition towards allowed stimulation recovery medicines. *Sport Scientific and Practical Aspects*, 6 (2): 13-16.
20. Smajić, M., Mihajlović, I. i Bekvalac, D. (2010). Attitudes of footballers of different sports experience to training means of recovery. *Acta kinesiologicalica*, 4 (1): 98-101.
21. Smajić, M., Bekvalac, D., Kapidžić, A. (2010a). Attitude of football players of different sporting experience towards unallowed stimulative recovery dregs. *Exercise and quality of live*, 2 (2):75-84.

ATTITUDES OF FOOTBALL PLAYERS OF DIFFERENT AGE ON ILLEGAL STIMULANTS OF RECOVERY

Illegal stimulant use is considered a recovery or giving athletes a substance that artificially affects the improvement of physical and psychological condition of athletes and thus increase their success in sport. Consumption of materials that a healthy body can synthesize as hormones (testosterone, cortisone, growth hormone, etc.) falls under

the concept of doping. Doping substances by their chemical composition and effect on the body of an athlete are different.

The study aims to examine the attitudes of players of different ages on illegal stimulants of recovery. The sample comprised 120 players from nine different clubs from the area-level competition of the Football Association of Vojvodina (Serbian Super League = 43, first division = 40 Serbian and Serbian league = 37), which were divided into two groups according to age (group I (65) - 18-25 years age group II (55) - over 25 years of age). The sample of variables constitutes a system of 10 items (statements), and each paragraph (the claim) has five verbal categories. To determine the significance of differences between players of different ages multivariate analysis of variance were used (MANOVA), univariate analysis of variance (ANOVA), discriminative analysis, Roy's test, Pearson's coefficient of contingency (χ) and coefficient of multiple correlation (R).

In general terms it can be concluded that the players of different ages do not differ and are unique to the approval of the proposed positions.

Key words: attitudes, age, illegal stimulant of recovery, football.

„Pobjeda“, 24. jul 2011.

Fakultet za sport i fizičko vaspitanje iz Nikšića potpisao novi sporazum o saradnji u Turskoj

O zajedničkom djelovanju sa kolegama iz Ankare

Duško Bjelica

NIKŠIĆ – Dekan Fakulteta za sport i fizičko vaspitanje iz Nikšića prof. dr Duško Bjelica, sa saradnicima doc. dr Jovicom Petkovićem i dr Stevom Popovićem, na poziv kolega sa Univerziteta iz Ankare, boravi u trodnevnoj posjeti Turskoj.

Oni ne kriju zadovoljstvo što im je ukazana čast da budu gosti na ovako prestižnom univerzitetu u glavnom gradu Turske, jer će tako imati mogućnost da predstave visokoškolsku ustanovu u kojoj rade.

Prvi čovjek tamošnjeg fakulteta za obrazovanje prof. dr M. Jakar Özden, šef odsjeka za sport i fizičko vaspitanje prof. dr Setar Koçak i dr Selçuk Akpınar sa delegacijom nikšićkog fakulteta utvrđuje pravce zajedničkog djelovanja na budućim stručnim

projektima i potpisati sporazum o međunarodnoj naučnoj saradnji između ovih institucija.

- Veoma sam zadovoljan što su kolege iz Ankare prepoznale Fakultet za sport i fizičko vaspitanje iz Nikšića kao ozbiljnog partnera. Na ovaj način, nakon do sada potpisanih sporazuma sa srodnim fakultetima iz Slovenije, Srbije, Bosne i Hercegovine, Ukrajine, Hrvatske, Bugarske i Albanije, mogu da zaključim da smo uspjeli za veoma kratko vrijeme da uspostavimo saradnju sa svim vodećim visokoškolskim obrazovnim institucijama koje se bave našom strukom i da se odlično regionalno pozicioniramo. To je veoma dobro za naše studente i profesore, za nauku i sport uopšte - konstatovao je dekan Fakulteta iz Nikšića Duško Bjelica. **Ra.P.**